

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE FİNANSAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
(BAFAD)
JOURNAL OF BANKING AND FINANCIAL RESEARCH
(JOBAF)

An International Journal of all Subjects of Banking and Finance

Sahibi/Owner

Gazi Üniversitesi Adına
On Behalf of Gazi University

Prof.Dr. İbrahim USLAN

Rektör/Rector

Editörler Kurulu/Editorial Board

Başkan/Editor in Chief

Doç.Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU

Bankacılık ve Sigortacılık Yüksek Okulu

School Of Banking and Insurance

ozudogru@gazi.edu.tr

Yrd.Doç.Dr. Emine ÖNER KAYA

onerkaya@gmail.com

Doç.Dr. Abbas KETIZMEN

kabbas@gazi.edu.tr

Araş. Gör. M. Burak ÜNLÜÖNEN

burakunluonen@gazi.edu.tr

Danışma Kurulu/Advisory Boards

Prof.Dr. Mehmet ARSLAN (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr. Ganite KURT (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr. Ahmet AKSOY (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr. Kürşat YALÇINER (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr. Burhan AYKAÇ (Gelişim Üniversitesi)

Prof.Dr. Ahmet BATTAL (Turgut Özal Üniversitesi)

Prof.Dr. Ercan BEYAZITLI (Ankara Üniversitesi)

Prof.Dr. Güven SAYILGAN (Ankara Üniversitesi)

Prof.Dr. Ufuk Kamil BİLGİN (TOBB Üniversitesi)

Prof.Dr.Cengiz SAYIN (Akdeniz Üniversitesi)

Prof.Dr. Ahmet BAYANER (Akdeniz Üniversitesi)

Prof.Dr. Orhan ÇELİK (Ankara Üniversitesi)

Prof.Dr. Erişah ARICAN (Marmara Üniversitesi)

Prof.Dr. Selahattin TOGAY (Gazi Üniversitesi)

Prof.Dr. İlkay DELLAL (Ankara Üniversitesi)

Doç.Dr. Levent ÇİNKO (Marmara Üniversitesi)

Doç.Dr. Afşin ŞAHİN (Gazi Üniversitesi)

Doç.Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU (Gazi Üniversitesi)

Doç.Dr.Murat ÇETİNKAYA (Gazi Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr. Aburrahman Okur (Gazi Üniversitesi)

Yrd.Doç.Dr. Sibel BİLGİN (Gazi Üniversitesi)

Yazışma Adresi/Corresponding Address

Gazi Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Yüksek Okulu 06500 Beşevler/Ankara

E-posta: jobaf@gazi.edu.tr

Web adresi: <http://jobaf.gazi.edu.tr>

Tel: + 90 312 2162116

Bankacılık Sisteminde Risk Yönetimi ve Kullanılan Modeller*

Sabir Guluzade **

Özet

Bankacılıkta risk büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden bankacılık risklerin yönetilmesi esası üzerine kurulmuştur. Bankalar karlarını maksimize etmeye çalışırken, karşılaştıkları risklerin de kontrollerinden çıkmamasına özen göstermelidir. Bu sektörde karşılaşılan risklerin tanımlanması, ölçülmesi ve etkin bir biçimde yönetilmesi gerekmektedir. Makalede özellikle Türk bankacılık sistemindeki bankaların kendilerine uygun risk yönetimi tekniklerini seçip uygulamak durumunda oldukları vurgulamaktadır. Bu nedenle makalede bankaların karşı karşıya bulunduğu finansal riskler olan; kredi riski, piyasa riski, likidite riski ve risk yönetim süreçlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: risk yönetimi, risk süreci ve riske maruz değer (RMD)

Risk Management and Model Used in Banking System

Abstract

It is important to large banking. Managing risks so banking is based on the principles. Benches when working to maximize profits the risks they encounter must also be careful not to exit controls. The definition of the risks confronted in this sector must be measured and managed effectively. The article emphasizes that particular case they choose and apply appropriate risk management techniques by banks in the Turkish banking system. Therefore, the financial risk against the risk of article against the bank, credit risk, market risk, liquidity risk and risk management processes assigned place.

Keywords: risk management, value at risk (VAR) and risk process.

1. GİRİŞ

Türkiye`de risk yönetimine ilişkin somut gelişmeler, 2000 yılı Kasım krizi ve 2001 yılı şubat krizinden sonra ortaya çıkmıştır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu 08.02.2001 tarihinde yayımladığı “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” ile bankaları, etkin bir iç denetim sistemi ile risk kontrol ve yönetim sistemi kurmakla yükümlü tutmuştur (BDDK www.bddk.org.tr).

2001 yılı finansal krizinin hemen sonrasında Türkiye bankacılık sektöründe sistemli bir uygulama alanı bulan çağdaş risk yönetimi yaklaşımı önem kazanmıştır. Risk yönetimi kavram ve tekniklerinin bankacılık sisteminin pratiğine girişi yasal düzenlemeler yoluyla olmuştur. Başlangıçta yasal yükümlülük olarak karşılanan uygulamalar; süreç içerisinde bankaların örgüt kültürlerinde yer almaya başlamıştır. Türkiye bankacılığında güncel olarak dikkati çeken iki önemli oluşum; bankaların paydaş yapılarındaki büyük değişiklikler ile ekonomik ve yasal süreçlerin etkisiyle bilanço ve mali pozisyonlarındaki eğilimlerin farklılaşmasıdır. Ağırlıklı olarak bu iki önemli oluşumun belirlediği faaliyet ortamı, bankalarda etkin risk yönetiminin önemini ve buna duyulan ihtiyacı eskiye göre büyük oranda artırmıştır (Candan ve Özün, 2014, s 1).

* Bu çalışma danışmanlığını Prof. Dr.Ganite KURT’un yaptığı “Azerbaycanda Bankacılık Sistemi ve Risk Yönetimde İç kontrol ve İç Denetimin Önemi ” adlı Yüksek Lisans Tezinden türetilmiştir.

** Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bankacılık Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
sa.quluzade066@gmail.com.

2. RİSK KAVRAMI

Risk kavramı hayatın her alanında karşımıza çıkmakla birlikte finans piyasalarında özellikle bankacılıkta büyük önem taşımaktadır. Geniş bir çerçeve içinde bakıldığında, planların başarısız olma olasılığı, hatalı karar alma tehlikesi, zarar etme veya kar etmeme gibi durumları genel olarak “risk” diye adlandırmak mümkündür (Bolak, 2004:3).

“Risk kavramının telaffüz edilmeye başlaması 14-15 yüzyıllara dayanmakla birlikte, risk konusundaki ciddi çalışmaların Rönesans döneminde başladığı gözlenmektedir (Babuşçu, 2005:5).

“17. yüzyılın ortalarında ünlü Fransız matematikçisi Pascal kendisine sorulan bitmemiş bir şans oyununda oyuncuların biri önde iken, iki oyuncu arasında payın nasıl bölüşüleceği sorusu karşısında oluşturduğu mantık ve geliştirdiği teori, bugün ulaşılan risk kavramının en önemli temellerinden birini atmıştır”. Bu olaydan sonra insanlar ilk kez rakamların yardımı ile karar verebilip gelecek için tahminde bulunabilecekleri düşünülmüştür (Yeşilyaprak, 2012:58).

Gerek literatürde gerekse günlük hayatta, bazı kavramlar risk ile ilişkilendirilmekte, risk yerine veya riski tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu kavramlar belirsizlik, değişkenlik, fırsat, getiri, oynaklık, şans, tehlike olarak belirlenmiştir.(Kent D. Miller, 1992: 312).

Risk sınıflandırmasını ise Aksoy sistematik riskler ve sistematik olmayan riskler olarak yapmıştır. Sistematik olmayan riskler; Kontrol edilebilir riskler ve Kontrol edilemeyen riskler olarak ikiye ayrılmaktadır (Aksoy, 1993:213). Kontrol edilebilir riskler, risk azaltıcı tekniklerin kullanılması veya riski doğuracak işlemlere ilişkin limitlerin uygulanması suretiyle bankanın zarara uğrama ihtimalinin azaltılmasının mümkün olduğu riskler olarak tanımlanmaktadır. Kontrol edilemeyen riskler ise, kontrol edilebilir risklerin zaman içinde değişebilirliğine bağlı olarak, herhangi bir risk ölçme ya da risk ölçme ve azaltma tekniği kullanmak veya limit uygulamak suretiyle gerçekleşme olasılığı önceden tahmin edilemeyen ve ortaya çıktığı anda gerçekleşen zarar riski olarak tanımlanmaktadır (BDDK, 2001).

Finansal riskler ise Öner Kaya tarafından şöyle açıklanmıştır; kurumun mali bünyesi ile ilgili risklerdir. Hisse senedi fiyatları, faiz oranları, döviz kurları veya emtia fiyatları gibi finansal değişkenlerde yaşanan dalgalanmalardan kaynaklanan riskler, karşı tarafın kredi değerliliğindeki dalgalanmalardan kaynaklanan riskler, nakit kaynaklarının nakit ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmasına bağlı olarak ortaya çıkan riskler ve kurumun sermaye yapısına ilişkin riskler bu grupta yer alan risklerden bazılarıdır (Öner Kaya, Öner Kaya, 2015 s,55)

Bolak Maliyet açısından borçla finansmanı özkaynak ile finansmandan daha avantajlı hale getiren bir unsur da borç verenlere yapılan faiz ve benzeri ödemelerin mali tablolara gider olarak kaydedilerek daha az vergi ödenmesidir. Böylelikle borcun maliyeti, vergi etkisi kadar azalmaktadır. Borçlanmanın söz konusu olumlu etkilerinden yararlanabilmek için çoğu firma finansman yapısı içerisinde yabancı kaynağa yer vermektedir. Ancak borçlanmanın olumlu etkisi, toplam borcun toplam aktife oranına ve diğer faktörlere göre değişebilmektedir. Çünkü işletmelerin finansal destek seviyelerinin yükselmesi başka bir ifade ile banka kredileri, tahviller gibi ödeme taahhüdü getiren borç kalemlerinin artması, bu taahhütlerin yerine getirilememesi ihtimalini de arttırmaktadır Bu durum ise finansal riske neden olmaktadır. Bankaların karşı

karşıya bulunduğu finansal riskleri; kredi riski, piyasa riski, likidite riski, üç başlık altında toplamak mümkündür.

Kredi riski : Bankalar, üstlendikleri aracılık fonksiyonu gereği risk ticareti yapmakta, risk satın almakta ve risk satmaktadır (Saunders ve Cornett, 2001: 315). Bankalar, kendilerine verilen ödünçleri; kredi vermek suretiyle müşterilere, menkul kıymet satın alarak ihraç edenlere ve şirketlere iştirak ederek kaynak aktarmakta bir başka ifadeyle yatırım yapmaktadır (Boyacıoğlu, 2013: 573-574).

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 48. Maddesi kapsamında kredi riski taşıyan işlemler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır;

- Kullanılan nakdi krediler
- Verilen teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayri nakdi krediler ve bu niteliğe haiz taahhütler
- Satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları
- Tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler
- Varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar
- Vadesi geçmiş nakdi krediler
- Tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler
- Gayri nakdi kredilerin nakde tahvil olan bedeller
- Ters repo işlemlerinden alacaklar
- Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler
- Ortaklık payları.

Piyasa riski: Bankanın bilanço içi ve dışı varlıkları ile bilanço içi ve dışı yükümlülüklerinin piyasa değerlerinde, piyasadaki dalgalanmaların tetiklediği faiz, kur ve hisse senedi fiyatlarındaki değişimler nedeniyle maruz kalınan risklerdir (Yarız, 2011: 89). Piyasa riski, döviz piyasasında veya mal piyasasında fiyat/değer değişiklikleri, faiz oranlarında değişme ile sahip olunan hisse senedi, emtia ve finansal enstrümanların fiyatlarında meydana gelen değişimlerin yarattığı risk olarak tanımlanabilir (Bolgün, Akçay, 2009).

Piyasa riski, piyasa fiyatlarındaki hareketlerden dolayı bilanço içi veya dışı pozisyonlarda ortaya çıkabilecek kayıp riski olarak tanımlanır. Bu kapsamdaki riskler:

- Alım-satım hesaplarında yer alan faiz oranıyla ilişkili araçlar ve hisse senetleri nedeniyle maruz kalınan riskler,
- Bankanın maruz kaldığı kur riski ve emtia riskidir (Takan, 1999: 28-29).

Alım satım riski: alım satım niyetiyle ya da alım-satım portföyünün diğer unsurlarım riskten korumak amacıyla tutulan finansal araçlar ve emtia pozisyonlarından oluşur.

Kur riski: Yabancı para riski, döviz riski, döviz kuru riski ve kambiyo riski olarak da adlandırılan kur riski; yerel para birimi dışında döviz olarak tanımlanan yabancı para fiyatlarındaki dalgalanmaların, bankanın aktif-pasifleri, gelir-gider hesapları ile nakit akımlarında oluşturacağı etkiler nedeniyle maruz kalacağı kayıp ve kazanç riskidir (Yarız, 2011: 100).

Likidite riski: Likidite riski, bankanın aktif ve pasifleri arasındaki vade uyumsuzluğu, donuk kredilerinde artış, faiz ve anapara tahsilâtlarında sorunlar, nakit akışında yavaşlama, kârlılığının azalması, beklenmeyen düzeyde hızlı mevduat çekilişleri, ulusal veya uluslararası nedenlerden dolayı nakit talebinin artması, yeni nakit girişinin nakit çıkışlarını karşılayamayacak düzeyde düşmesi vb. nedenlerle yükümlülüklerini yerine getirememesi riskidir (Babuşcu, 2005: 46).

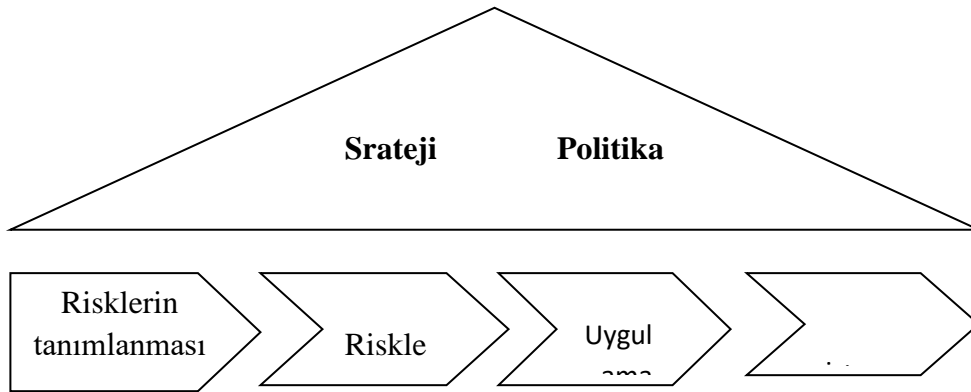
3.Risk Yönetimi

Risk yönetimi bir işletmenin ticari faaliyetleri nedeniyle, finansal bünyesinde taşıyabileceği döviz, faiz oranı, hisse değeri, hammadde fiyatı riskleri gibi finansal risklerin, işletmenin finansal performansı üzerinde yaratabileceği etkilerin ölçülmesi ve bu risklerin kontrol altında tutulabilmesi amacıyla çeşitli araç ve süreçlerden yararlanılması ya da yeni araç ve süreçlerin geliştirilmesi faaliyetlerinin bütünüdür. Risk Yönetimi zayıf olan bankalar, olası krizleri göz önüne almaz, olası krizlerde uğrayacakları zararı tespit edemezler. Kendi öz kaynaklarına göre çok fazla risk alırlar. Olası kayıpların büyüklüğünü sermaye yeterliliği çerçevesinde değerlendiremezler. (Köylüoğlu, 2001:82).

3.1.Risk yönetim süreci

Risk Yönetim süreci, banka üst düzey yönetimi ile risk yönetimi gurubunun beraberce belirlediği ve yönetim kurulunun onayladığı esaslar çerçevesinde, risklerin tanımlanması, ölçülmesi, risk politikaları ve uygulama usullerinin oluşturulması ve uygulanması, risklerin analizi ve izlenmesi, raporlanması, araştırılması, teyidi ve denetimi safhalarından meydana gelir (BDDK Yönetmelik, 2001:14).

Risk yönetim süreci

Kaynak: Altıntaş, 2006: 3.

i.Risklerin Tanımlanması:Risk yönetim sürecinde öncelikle bankanın karşı karşıya bulunduğu risklerin tanımlanması ve özelliklerinin belirlenmesi gerekir. Aslında her bankada yoğunlaşılan alan, müşteri profili, faaliyet gösterilen piyasaya göre karşılaşılabilecek risklerde farklılaşır. Tahmin edilemeyen veya özellikleri bilinmeyen risk yönetilemez.

ii.Risklerin ölçülmesi:Tanımlanan risklerin belirli ölçüler veya kriterler kullanılarak sayısal ya da analitik bir şekilde ifade edilmesi sağlanır. Risk ölçülmesi ile ilgili kavramlardan birisi de Riske Maruz Değer — Value at Risk (RMD-VaR) kavramıdır. RMD “belirli bir zaman aralığında ve belirli bir

güven düzeyinde ortaya çıkması beklenen kayıp” olarak tanımlanmaktadır. RMD modelleri, farklı özelliklere sahip bankaların farklı ihtiyaçlara cevap vererek, riskin daha hassas olarak ölçülmesine ve risk-getiri dengesinin sağlanmasına olanak vermektedir (Mandacı, 2003:67).

iii.Uygulama: Bu aşamada ölçülen ve somut hale getirilen risklere karşı, eğer gerekiyorsa koruyucu tedbirlerin devreye sokulması veya riski üstlenme kararının verilmesi gerekir. Riskten kaçınma, riski azaltma veya risk transferi gibi risk yönetim araçları bu aşamada devreye girmektedir. Risk azaltım veya transferinde kullanılacak araçlar, araçların sağlayabileceği korunma düzeyi ve bankaya maliyeti göz önünde bulundurulur.

iv.İzleme, Raporlama ve Değerlendirme: İzleme ve değerlendirme hem risklerin iyi yönetilip yönetilmediğinin hem de risklerin belirlenen sınırlar dahilinde tutulup tutulmadığının tespit ve değerlendirme amacını gütmektedir. Değerlendirme dışı kolon veya resmen tanımlanmamış risklerin bulunup bulunmadığı bu süreçte araştırılır. Risk yönetim grubu, çeşitli riskleri günlük olarak izler ve analiz eder. Risk yaratma ihtimali olan işlemleri bu işlemin hacmini öz kaynaklarının gücünü dikkate alarak belirler

3.2.Süreç İnceleme

Bankaların sahip oldukları operasyonel risklerin tespit edilmesi, faaliyet süreçlerinin incelenmesi yoluyla ortaya çıkartabilmektedir. Banka faaliyet süreçlerinin analiz edilmesi ile operasyonel risklerin hangi aşamalarda mevcut bulunduğu ve söz konusu risklere karşı ne tür önlemler alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu amaçla, banka faaliyet süreçlerinin tümünün incelenmesi mümkün olmadığından, öncelikle tüm iş süreçleri analiz edilerek, banka için kritik öneme sahip olanlar belirlenmektedir. Kritik iş süreçlerinin neler olduğunun tespit edilmesinde aşağıda belirtilen unsurların göz önüne alınması faydalı olacaktır (Saka, 2002:4):

- Sürecin organizasyon içerisindeki rolü
- Söz konusu süreçte yaşanacak bir kesintinin banka organizasyonuna etkisi
- Sürecin diğer süreçler ile ilişkisi v.b.

Söz konusu unsurlar bazında yapılacak analiz, çalışanlarla mülakat yapılması ile iş akış şemalarının hazırlanmasını içermektedir. Bu amaçla risk uzmanlarınca soru formları hazırlanarak, sonuçlar değerlendirilmekte, ayrıca fiziki şartlara, ortamlara ve uygulamalara ilişkin risk uzmanlarının yapacakları gözlemler de değerlendirmeye alınmaktadır (Saka, 2002:4).

Sonuç

Risk yönetiminin amacı bankaların karşılaştıkları riskleri azaltıp zarar doğmasını engelleyerek faaliyet hacminin genişlemesini sağlayıp karlılığı ve finansal performansı artırmaktır. Risk yönetimi finansal performansın ölçümünde aktif getirisi veya öz varlık getirisi gibi mali tablolardan üretilen geleneksel finansal oranlar yerine, daha sağlıklı olan riske göre düzeltilmiş getirileri esas alabilir.

Sonuç olarak risk yönetimi Bankaların finansal performanslarını artırmak, sürdürülebilirliklerini sağlamak ve olası riskleri azaltmak açısından önemli bir araç olarak etkin bir araç olarak kullanılan Banka yönetimi tarafından desteklenmesi ve denetlenmesi gereken önemli bir süreçtir.

Kaynakça

- BABUŞÇU, Şenol, Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi, Ankara: Akademi Consulting & Training. 2005, s 5.
- BDDK, Bankaların iç denetimi ve risk yönetim sistemleri hakkında yönetmelik, 24312 Sayılı Resmi Gazete, 2001
- BDDK, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, www bddk.org.tr
- BDDK Yönetmelik; Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik 08.02.2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazete
- BOLAK, Mehmet. Risk ve Yönetimi, İstanbul: Birsen Yayınevi, 2004, s 3.
- BOLGÜN. E. ve AKÇAY, B. M. (2009). Risk yönetimi (3. Baskı). İstanbul: Skala Yayıncılık, 619-620.
- BOYACIOĞLU ACAR Melek, Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetmen, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık 5. Basım, Ağustos. 2013: 573-574
- CANDAN Hasan ve ÖZÜN, Alper Bankalarda Risk Yönetimi ve Basel II. İstanbul Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 2014, s 1.
- MILLER, Kent D.A Framework for Integrated Risk Management in International Business, Journal Of International Business Studies, Vol.23, No.1, 1992, ss 312.
- SAUNDERS, Anthony ve Marcia Millon CORNETT. Financial Markets and Institutions. A Modern Prespective, New York: Mc Graw Hill, 2001, ss 315
- YARIZ, A. Bankacılıkta risk yönetimi: Risk matrisi uygulaması. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, 2011, ss 89.
- YEŞİLYAPRAK Mehmet, Katılım Bankalarında Kredi Derecelendirmesi ve Etkin Subjektif Kriterlerin Anket Yöntemi İle Ölçümü, İstanbul: Beta Yayınevi, 2012, s 58.
- TAKAN Mehmet, “Yönetim Literatüründe ve Uygulamalarında Son Yıllarda Ortaya Çıkan Yeni Kavram, Teknikler ve Bankalarda Uygulanması.” Uzman Gözüyle Bankacılık Dergisi. Sayı 28-29. (Eylül – Aralık 1999)
- ÖNER KAYA Emine, Bekir Kaya Kurumsal Risk Yönetimi(Bölüm 4) Bütünleşik Yaklaşımla KOBİ’lerde Risk Temelli İç Kontrol, Gazi Kitapevi, Ankara,2015 s,55
- MANDACI, E, P. Türk bankacılık sektörünün taşıdığı riskler ve finansal krizi aşamada kullanılan risk ölçüm teknikleri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 2003, 67.
- SAKA, T. “Operasyonel Risk Ölçüm Tekniklerine Genel Bir Bakış”, Active Bankacılık ve Finans Dergisi, Sayı 25, 2002, s 4.
- KÖYLÜOĞLU, H.U., 2001, Risk Yönetimi! Zaman Geçirmeden Neden? Nasıl?, Active Bankacılık ve Finans Dergisi, 17(3), s.80-84.